

תפילת ערבית רשות או חובה

ואתו תלמיד ר' שמעון בן יוחאי הוה

דהנה צריך עיון, דכיון שתלמיד זה היה ר' שמעון בר יוחאי, למה שאל על תפילת ערבית, הרי ר' שמעון לא היה מפסיק אף לשאר תפילות. כידוע משבת דף יא. דר' שמעון לא היה מפסיק לשום דבר, משום שתורתו אומנותו.

ונראה לומר שבהיותו תלמיד עוד לא הגיע לדרגה זו. אך היתה לו שייכות למידה זו של דבקות בתורה. באופן מיוחד, ולכך שאל האם תפילת ערבית רשות או חובה. שזה ודאי שצריך להתפלל ערבית גם למי"ד רשות, כמו שמבואר בראשונים בכמה מקומות, אלא שאל האם היא רשות, ואז אפשר לבטלה אם עוסק בלימוד עד כדי תורתו אומנותו.

א] ביסוד השאלה אם תפילת ערבית רשות או חובה נראה לומר כך, שנחלקו האם כיון שתפילת ערבית כנגד הקטר חלבים שאיננה מעכבת ממילא איננה חובה, או שמא כיון שהקטר חלבים חובה, ממילא אף תפילת ערבית חובה.

ב] והלא ר' יהושע אמר לי רשות - צריך ביאור, וכי אי אפשר לו לרבן גמליאל לחלוק על ר' יהושע. וכן מה היה טעמו של רבן גמליאל להעמיד את ר' יהושע.

ונראה שרבן גמליאל סבור היה שצריך הוא להכריע את ההלכה, וכיון שהוא נשיא יש דין להכריע את ההלכה כמוהו. ור' יהושע חלק עליו בהנהגת הפרט, שאמנם אין להורות כך לרבים, אך מי שבא לשאול הוא אחרת. כפי שיבואר.

דף כח ע"א

דלמא מעברין לך - ביאור המו"מ והמשל של הכוס

צריך עיון, דמה בכך, הרי ודאי שכל ענין הנשיאות והדרשה הוא להרביץ תורה ברבים, ולמה ימנע מזה. וכן צריך ביאור מהו המשל של הכוס, שאדם יכול לשתות ככוס יקרה יום אחד. ונראה שטענתה היתה, שלאחר שישטעם טעם של נשיאות, יקשה עליו להיות כפוף לנשיא אחר לאחר שיעבירוהו, ויפגם לימודו. דרך משל אברך שהיה רגיל ללמוד בעצמו או עם חברותא, ולאחר מכן נעשה ראש ישיבה, מוסר שיעור לתלמידים, ונסגרה הישיבה, יקשה עליו לחזור ללימודו העצמי בלא החיות של השיעורים. שהתרגל ל"רמת חיים" אחרת.

ועל זה השיב לה ר' אליעזר שכשם ששתיית כוס היא אותה שתיה עם כוס חשובה ושאינה חשובה, הוא הדין שלימודו לא ישתנה במאומה, ולא יקשה עליו להתמנות להיות ראש ישיבה ולחזור להיות אברך.

לית לך חירותא

נראה שטענתה היתה, שכיון שכל מה שמתמנה לנשיאות הוא משום הרבצת תורה, לא יהיו לדבריו השפעה, משום גילו הצעיר, והרי חלק מהשפעתו של הרב היא מכח זה שנראה מכובד בעיני תלמידיו, ולכך ציוותה תורה על כבוד רבו, כיון שרק על ידי זה יקבל תורה ממנו.

תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח כל תלמיד שאין תוכו

כברו אל יכנס לבית המדרש

צריך ביאור כיצד ראה זאת שומר הפתח, שאין תוכו כברו. ונראה ששומר הפתח הכריז כן לכל מי שנכנס, וזה מנע מן האנשים שחשדו את עצמם שאינם ראויים. ולכל אחד שנכנס היה שואלו אם הוא עונה להגדרה זו. ואמרו על זה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל וכי לא סבור היה שמנע המתלמידים לבא, הרי זו היתה כל מטרתו. לזקק את התורה שתייה רק על ידי תלמידים שתוכם כברם. אם כן מה התחדש לו.

ונראה שרבן גמליאל סבר שנמנעו מלבא אף תלמידים שתוכם כברם, דלא רצו להתייחר שתוכם כברם. והשיבו לו מן השמים שכל אותם חדשים אינם ראויים, דהוו "חצבי חיורי מליין קיטמא" הינו כד לבן מלא שחור, אין תוכו כברו, שבחוץ הוא מצוחצח ובפנים שחור משחור.

ואמרו בגמ' **לא היא אלא ליתובי דעתיה**. וצריך ביאור מנא ליה לבעל הגמ' כן. ונראה שמזה דאמרין "עדיות בו ביום נשנית" ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירושה,

מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף שזו תדירה

יתפלל מנחה קודם מוסף. ועל זה אמר רש"י שהן אמת לולא דברי ר' יוחנן ודאי יקדים של מנחה לשל מוסף, אך גם לאחר דברי ר' יוחנן שאמר שנקרא פושע, והיה מקום אדרבה להקדים את המוסף שיהיה תוספת על השחר ולא תוספת על המנחה, ואפ"ה פוסקים שיקדים את של מנחה, והטעם הוא, שלפחות יראה שאיננו מאחר את כל התפילות ואומרם ברגע האחרון, ולפחות יקדים את של מנחה, בזמן הראשון שאפשר. ואין זה סתירה למה שהגמ' אומרת טעם אחר, משום תדירה, שכאן באו להתמודד עם בעיה אחרת.

רש"י כתב טעם נוסף, שהטעם שמקדים את המנחה קודם הוא משום שלא ייקרא פושע גם עליה. ומשמע שאין להתפלל מנחה לאחר שעה ששית לכתחילה. וזה תימה מה ענין זה לזה. ועוד יש להעיר, דלא שמענו שצריך להתפלל מנחה גדולה בדווקא, אדרבה יש אומרים שמנחה גדולה בדיעבד. והנה ר' יוחנן אמר שהמתפלל של מוסף לאחר שבע שעות נקרא פושע, **וצריך ביאור** מדוע? הרי זמנה כל היום. ונראה שעיקרה של מוסף היא **תוספת** על התמיד של שחר ולכך בפרשת המוספין נאמר מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה. וזה שהתפלל לאחר שבע שעות העביר את זמן המוסף לשעת בין הערבים, שאז אינו מוסף על תמיד של שחר. ואם כן חוזרת השאלה מדוע

דף כח עמוד ב

אסור לאדם לטעום כלום קודם המוספין וקודם המנחה - ולית הלכתא כוותיה

מבואר שנחלקו האם יש איסור לאכול קודם המוספין והמנחה. וצריך ביאור במה נחלקו. ונראה שהנה לגבי שחרית דרשינן

לעיל: לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם, ואם כן היה מקום לומר דכל זה בשחרית, אך במנחה ומוסף לא אמרין הכי, דהרי כבר התפלל בשחר. ובזה נחלקו האם בכל תפילה יש לו

להקדים את התפילה לדמו, או שמא סגי בכך שאת התפילה הראשונה ביום הקדים.

אסור לו לאדם שיקדים תפילתו לתפילת הציבור

לכאורה הטעם משום שמפסיד את ענין תפילה בציבור, וכן מבואר ברבינו יונה. אך אם כן מהו דקאמר בציבור שנו, הרי גם הערות בתפילת ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל

צריך ביאור מדוע נאמר הדבר בדרך שאלה ותשובה, והיה צריך התנא לומר, ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל, בכניסתו שלא יארע דבר תקלה על ידו, וביציאתו היה נותן הודאה על חלקו.

עוד צ"ב מה שמבואר שאמרו לו מה מקום לתפילה זו מהו המיוחד בכניסתו לבית המדרש, הרי כל דבר שאדם עושה צריך שיקדים לו תפילה שיצליח העניין ויעלה יפה.

עוד צריך ביאור, שביציאתו לא היתה זו תפילה אלא הודאה, וכי משום שלא ידעו מה מעשיו היו צריכים לכוונת דבר זה כתפילה. והנה יש לעיין מי שאינו הולך ללמוד בבית המדרש עם חברים האם צריך לומר תפילה זו. ומן הנוסח של התפילה נראה שהוא שייך בעיקר לבית המדרש שלא ישמחו בי חברי, ולא אומר על טמא טהור.

ונראה דיש לדייק שמדובר דווקא על בית המדרש וכן על שם חלקו מיושבי בית המדרש, כלומר אדם שזהו חלקו, ועוסק בכך בעיקר, וזקוק מאוד להצלחה בתורה, שאינו דומה לבעל בית הבא ללמוד לאחר יום עבודה, שאפילו שעוסק בתורה כמה שעות, אף אם לא יצליח לחדש בה יש לו סיפוק מעצם לימוד התורה שמקיים מצות בוראו לקבוע עתים לתורה. אך מי שכל עסקו בתורה, זקוק להצלחה ביותר. ולכך תקנו חכמים תפילה מיוחדת על כך.

ולפי זה מבואר היטב, ההקדמה ששאלו אותו מה מקום לתפילה זו, בכדי שנבין שאין זה כמו כל תפילה שאדם מתפלל לפני כל פעולה שעושה. אלא יש כאן זעקה נואשת. וגם ההודאה שבאה לאחר הלימוד, מתייחסת בעיקר להיותו מיושבי בית המדרש, כלומר גם אם לא הצלחתי לחדש אך עצם היותי מיושבי בית המדרש הוא דבר נשגב.

שלא יארע דבר תקלה על ידי וישמחו בי חברי

רש"י פירש שיענוש על כך. וצ"ב, הרי דרכו של עולם הוא שכשאדם מנצח את חברו בכל תחום שיהיה, הרי הוא שמח. ומדוע דבר זה מהווה סיבה להיענש. ויש לחקור מהי הסיבה שאם ישמח בכשלונו חברו יענש, האם משום עלבון חברו או משום כבוד התורה. ונראה יותר שהוא משום כבוד התורה, שאין זה מכבוד התורה, שישתמשו בה ככלי להתנצח בו. וצ"ע.

ולא שמת חלקי מיושבי קרנות

צריך ביאור שהרי יושבי קרנות אינם ההיפך מלומדי תורה, שהרי בין לומדי תורה ליושבי קרנות שהוא ההיפך הגמור של לומדי התורה יש פער גדול. היה לו לומר ולא שמת חלקי מאלו שלא זכו לכך.

והנה כל מי שזכה לשבת בבית המדרש כל היום, איננו נתון בלחץ בו נמצאים האנשים שעובדים לפרנסתם. ואף שטרוד

למדנו אורחות חיים

צריך ביאור מה שייך כאן ענין זה של אורחות חיים. ונראה לומר שהנה עיקר זכותו של האב לעולם הבא, הוא במה שבניו הולכים בדרכיו. אמנם אי אפשר שהבנים ילכו בדיוק בדרכי האב וכל אחד בוחר את דרכו שלו. ואם האב זהיר בכבוד חברו הינו שגם כשחברו איננו בדיוק כמו האב, עדה אחרת, מנהגים אחרים, מנטליות אחרת, אזי הבנים יודעים שהם יכולים ללכת בדרכו של אביהם לפי נטיית לבבם. אך אם האב מוחק את כל מי שאיננו בדיוק כמוהו, אין סיכוי כמעט שהבנים ילכו בדרכי אביהם.

ומנעו בניכם מן ההיגיון - פירוש הדבר שאם הנערים יעסקו במקרא וימשכו אחריו, לא יקבלו דרך מרבותיהם, שלימוד המקרא לבד איננו יכול להקנות דרך אלא רק לאחר ששימש תלמידי חכמים. וזהו שמסיים והושיבו בין ברכי תלמידי חכמים בכדי שילמדו מדרכיהם ולא יבחרו לעצמם את דרכם ללא מורה דרך. ולכל המהלך הזה צריך להתפלל, ולכך אמר דעו לפני מי אתם עומדים.

אם כועס עליו כעסו כעס עולם אם אוסרני איסורו איסור

עולם, ואם ממייתי מיתתו מיתת עולם

יש לעיין כיצד הדבר בא לידי בטוי בעולם הבא. והנה מה שאמר כעסו כעס עולם, צריך עיון דהרי החטא מתמרק בגיהנום. ונראה

כשמתפלל בביתו כן הוא. אלא על כרחך שחידש לו שאין זה משום שמפסיד תפילה בציבור אלא משום שנראה כאילו מזלזל בציבור שאין חשובה תפילתם שיצטרף אליהם. אך אם עושה כן ביחידות משום איזה טעם, שאני ולמדנו מכאן שלהפסיד תורה דוחה תפילה בציבור, ועכ"פ במוסף.

בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפילה קצרה

לדעת את סודה של תורה, אך איננו נתון תחת בוס מחניק, ולא צריך לריב עם ספקים ופועלים. ומדובר במי שפרנסתו מצויה לו אמנם בדוחק בלא לעבוד.

לעומת זאת ישנם אנשים שמסודרים בפרנסתם, היושבים בקרנות הרחוב, מחוסרי מעש, והיו שמחים לעשות חיל בלימוד התורה, שמעניקה סיפוק ורעונות. אלא שמסכנים הם ואינם יכולים לשבת וללמוד.

משכימים, רצים, עמלים

לכאורה כולם באותו ענין, - עמל. ולמה כפלים ושילשם. והנה במסילת ישרים בענין הזריזות, כתב שיש עצלות לישון, ויש עצלות שלא להזדרז לגשת אל העבודה בזריזות, ויש עצלות שלא לעמול בשעת העבודה.

ונראה שכנגד זה אמר ר' נחוניא בן הקנה, לחזק את עצמו בזריזות:

א] משכימים הינו נגד העצלות שבקימה.

ב] ריצה כנגד העצלות שבהגעה אל המעשה.

ג] עמלים כנגד העצלות בעיקר המעשה.

ומה שאמר ר' נחוניא זאת בסוף היום, הוא משום שהכל מתחיל בשעת השינה, כשאדם הולך לישון צריך לישון על דעת שהשינה יהיה לא בשביל עצם העייפות אלא רק בכדי שיהיה כח.

שאנו משכימים והם משכימים

צריך ביאור וכי יושבי קרנות משכימים, הרי אין להם למה להשכים. ומבואר כאן שכח היצר הרע של דברים בטלים כה חזק, עד שמשכימים ורצים אל הדברים בטלים, וכבר כתב הגר"א שכח המשיכה של דברים בטלים הוא עצום, עד כדי שניתן לו רוח טמאה למשכו אל הדברים בטלים.

והם עמלים ואינם מקבלים שכר

צריך ביאור איזהו עמל של יושבי קרנות. ויתכן שכאן מדובר על חנוונים. שעמלים לפרנסתם. ואמר על זה הח"ח זצ"ל שהם עמלים ואינם מקבלים שכר על העמל אלא רק על התוצאה.

והם רצים לבאר שחת

נוהגים להוסיף את הפסוק ואתה אלוקים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך. וקשה הרי שם מדובר על אנשי דמים ומרמה, רשעים להכעיס אך כאן מדובר על אנשי קרנות, מסכנים שיתכן שלא קראו ולא שנו ולא שמשו תלמידי חכמים. ונראה שיש לעיין במשל הבאר מהי באר שחת. ונראה שהאדם רץ אל הבאר להרוות את צמאונו, אך מה שמתברר הוא שהמים שמוציא מן הבאר הם מלוחים, והם משחיתים אותו עוד יותר. כך יושבי קרנות רצים אל הבאר ההיא, ומנסים לדלות מים ולבוא על סיפוקם, והתוצאה שיורדים ומתדרדרים.

שנזכה בהם לעולם

דהכעס הוא על מה שלא מילא את תפקידו שיועד לו. ומה שאמר אוסרני איסור עולם, הינו שאינו יכול לצאת מן המקום שנמצא, שכיון שנקבע מקומו, שוב אינו יכול לעלות למקום שחפץ להיות, שרצונו של אדם לצאת מבית האסורים אינו כערך כלל, למי שרוצה לעלות למקום גבוה יותר, ואינו יכול. ואם ממייתי מיתתו מיתת עולם - צריך עיון מה שייך מיתה. ושמה המיתה הוא לגזור שאין לו חלק לעולם הבא.

יהי רצון שיהיה מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם וכו'

צריך ביאור, וכי לא הבינו התלמידים שיש בזה מעליותא. ונראה שהם רצו שיברכם ביראת הרוממות, ולא משום יראת העונש. והשיב להם ר' אליעזר דלואי שיזכו ליראת העונש. ונראה דבאמת ודאי שאדם צריך לבקש שתהיה לו יראת הרוממות, אלא שכאן אין מדובר על בקשה בעלמא, אלא הדרכה יש כאן, שהרוצה לקנות יראת שמים, צריך שיצייר לעצמו שחבירו רואהו במעשיו. והטעם שצריך לזה ברכה, הוא משום שהאדם זקוק לכוחות נפש לציייר לעצמו בכל עת את ענין היראה הזו.

והכינו כסא לחזקיה מלך יהודה

צריך ביאור וכי צריך כסא לישב עליו. אלא הכוונה היא שמקדם את האורח. שאף שאין כאן דבר מציאותי, מ"מ מכבד אותו בהכנת כסא.